

عنوان درس: آیا می‌دانید ایران در کجا واقع شده است؟

هدف کلی: آشنایی با موقعیت ایران در جهان

هدف‌های جزئی:

- ۱- شناخت قاره‌ها و اقیانوس‌های کره‌ی زمین
 - ۲- شناخت موقعیت ایران در جهان و قاره‌ی آسیا
 - ۳- آگاهی از موقعیت ایران نسبت به خطوط فرضی استوا و نصف‌النهار مبدأ
 - ۴- آشنایی با اندازه‌ی وسعت و میزان جمعیت ایران
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- قاره‌ها و اقیانوس‌های جهان را نام ببرند و روی نقشه یا کره‌ی جغرافیایی

نشان دهند.

- ۲- موقعیت جغرافیایی ایران را بر روی کره‌ی زمین تعیین کنند.
- ۳- میزان وسعت و جمعیت ایران را بیان کنند.
- ۴- با استفاده از نقشه‌ی جهان‌نما یا کره‌ی جغرافیایی وسعت ایران را با دیگر کشورهای جهان مقایسه کنند.

وسایل مورد نیاز: تخته و گچ، کره‌ی جغرافیایی، اطلس ایران و جهان یا نقشه‌ی جهان‌نما،

کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا عنوان درس را روی تخته بنویسید و با استفاده از یک نقشه‌ی جهان‌نما یا کره‌ی جغرافیایی موقعیت قاره‌ها و اقیانوس‌ها را به دانش‌آموزان نشان دهید و با توجه به معلومات قبلی دانش‌آموزان پرسش‌هایی درباره‌ی خطوط فرضی کره‌ی زمین مطرح کنید و با استفاده از کره این خطوط فرضی را توضیح دهید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید با مشاهده‌ی نقشه‌ی کتاب موقعیت قاره‌ها و اقیانوس‌ها را نسبت به خط استوا و نصف‌النهار مبدأ نشان دهند و

پرسش‌هایی نظیر: وسعت کدام قاره بیش‌تر است؟ وسعت کدام قاره کم‌تر است؟ قاره‌ی آسیا در کدام سمت نصف‌النهار مبدأ قرار دارد؟ قاره‌ی اروپا در کدام سمت خط استوا واقع است؟، مطرح کنید و دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کنید. هر گروه باید یک اطلس دانش‌آموز یا نقشه‌ی جهان‌نما در اختیار داشته باشد. از آن‌ها بخواهید موقعیت ایران را در جهان و در قاره‌ی آسیا بیان کنند از گروه‌ها بخواهید که فعالیت‌های گنجانده شده در متن درس را پاسخ دهند و پاسخ گروه‌ها بررسی و جواب‌های صحیح به کلاس ارائه شود.

پاسخ فعالیت‌های کتاب: توجه: [فعالیت‌هایی که در کتاب جایی برای پاسخ آن پیش‌بینی شده است، روی کتاب نوشته می‌شود.

فعالیت‌هایی که در کتاب جایی برای پاسخ آن پیش‌بینی نشده است، در دفتر جغرافیا نوشته می‌شود.]

فعالیت ۱: ۱- استوا ۲- اقیانوس آرام ۳- نیم‌کره‌ی شمالی ۴- نیم‌کره‌ی شرقی
 ۵- آسیا ۶- آمریکا ۷- اقیانوس اطلس ۸- نصف‌النهار مبدأ
 فعالیت ۲: هر یک از گروه‌ها به دلخواه پنج کشور کوچک‌تر و پنج کشور بزرگ‌تر از ایران را با استفاده از نقشه یا کره انتخاب می‌کنند.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی: پاسخ صحیح را انتخاب کنید:

۱- ایران در کجای جهان قرار دارد؟

الف - جنوب غربی آسیا ب - جنوب آسیا ج - غرب آسیا د - شمال غربی آسیا

۲- ایران در کدام نیم‌کره قرار دارد؟

الف - نیم‌کره‌ی شمالی و نیم‌کره‌ی غربی ب - نیم‌کره‌ی جنوبی و نیم‌کره‌ی شرقی

ج - نیم‌کره‌ی شمالی و نیم‌کره‌ی شرقی د - نیم‌کره‌ی جنوبی و نیم‌کره‌ی غربی

۳- مقابل جمله‌های زیر کلمه صحیح یا غلط بنویسید:

۱- ایران یکی از کشورهای کم جمعیت جنوب غربی آسیاست. ()

۲- خط استوا زمین را به دو نیم‌کره‌ی شمالی و جنوبی تقسیم کرده است. ()

۴- جمله‌های زیر را کامل کنید:

۱- ایران در جنوب غربی قاره‌ی قرار دارد.

۲- مساحت ایران کیلومتر مربع است.

دانستنی‌های معلم:

استوا: دایره‌ای است فرضی که بر محور چرخشی زمین یا محور قطبین زمین عمود است. پیرامون (محیط) این دایره 40073 کیلومتر است و این دایره کره‌ی زمین را به دو نیم‌کره‌ی شمالی و جنوبی تقسیم می‌کند. استوای زمین بر مدار صفر درجه‌ی عرض جغرافیایی منطبق است و در حقیقت مبدأ اندازه‌گیری عرض جغرافیایی محسوب می‌شود.

مدارات: دوایری‌اند موازی با استوا که بر نصف‌النهارهای زمین عمودند. طول مدارات هرچه به قطب‌ها نزدیک می‌شوند، کوتاه‌تر است.

نصف‌النهار: دایره‌هایی‌اند که از قطبین زمین عبور می‌کنند و از صفر تا 180° درجه به سوی شرق و یا صفر تا 180° درجه به سوی غرب درجه‌بندی شده است.

نصف‌النهار مبدأ: نصف‌النهاری که از رصدخانه‌ی گرینویچ واقع در 8 کیلومتری لندن و از ساحل جنوبی رود تایمز عبور کرده است. نصف‌النهار مبدأ برای اندازه‌گیری طول جغرافیایی به کار می‌رود.

قاره: توده‌ای بزرگ و شکسته شده ناشی از پوسته‌ی زمین که دارای وحدت طبیعی و جغرافیایی است. به خشکی‌های بزرگ کره‌ی زمین قاره می‌گویند. قاره‌های زمین به ترتیب وسعت عبارت‌اند از: آسیا، آمریکا (شمالی و جنوبی)، آفریقا، قطب جنوب، اروپا، استرالیا و اقیانوسیه.

اقیانوس: به پهنه‌های بزرگ آب در کره‌ی زمین اقیانوس می‌گویند که عبارت‌اند از: آرام (کبیر)، اطلس، هند، منجمد شمالی و منجمد جنوبی.

عنوان درس: آیا ایران از سرزمین‌های بلند جهان است؟

هدف کلی: آشنایی با اشکال مختلف ناهمواری‌های جهان و ایران به‌عنوان یک

سرزمین مرتفع

هدف‌های جزئی:

۱- آشنایی با مفهوم ناهمواری

۲- آشنایی با مبنای اندازه‌گیری ارتفاعات

۳- آشنایی با نام و شکل سه نوع عمده‌ی ناهمواری

۴- شناخت چند ناحیه‌ی جهان با توجه به نوع ناهمواری

۵- آگاهی از این‌که ایران جزء سرزمین‌های بلند جهان است.

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

۱- با استفاده از نقشه‌ی ناهمواری‌ها، پستی و بلندی‌های کره‌ی زمین را

دسته‌بندی کنند.

۲- مبنای سنجش ارتفاعات را بیان کنند.

۳- سه شکل عمده‌ی ناهمواری‌ها را نام ببرند.

۴- با استفاده از نقشه نوع ناهمواری سرزمین‌های مختلف را تشخیص دهند.

۵- نوع ناهمواری ایران را با توجه به نقشه معین کنند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های جهان، عکس‌های مختلف از نواحی پست و جلگه‌ای

و دشت، ارتفاعات و سرزمین‌های کم‌ارتفاع، کتاب درسی، تخته و گچ.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا چند عکس از مکان‌های مختلف از نظر ناهمواری را

به دانش‌آموزان نشان دهید و توجه آن‌ها را به اشکال مختلف ناهمواری‌ها جلب کنید. سپس با نوشتن

نام سه نوع ناهمواری مرتفع، کم‌ارتفاع و پست بر روی تخته، از آن‌ها بخواهید که به نقشه‌ی کتاب

نگاه کنند و با استفاده از راهنمای نقشه سرزمین‌هایی را که در یکی از این سه گروه قرار می‌گیرند، معین کنند. با استفاده از نمودار کتاب درباره‌ی این که ارتفاع نقاط مختلف نسبت به سطح آب‌های بزرگ اندازه‌گیری می‌شود، توضیح دهید. دانش‌آموزان باید اشکال مختلف ناهمواری‌ها را با توجه به مبنای گفته شده مشاهده کنند. در این جا، هدف تعریف جلگه و دشت و کوه و... نیست؛ بلکه دانش‌آموزان فقط شکل انواع ناهمواری‌ها را مشاهده می‌کنند. سپس دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم کنید تا فعالیت‌های کتاب را پاسخ دهند. از گروه‌ها بخواهید که درباره‌ی سؤال ۴ که کدام نوع سرزمین از نظر ناهمواری برای زندگی انسان مناسب‌تر است، بحث کنند و نتیجه را در جلسه‌ی آینده به کلاس گزارش دهند و پاسخ صحیح سایر فعالیت‌ها نیز با توجه به فعالیت گروه‌ها به کلاس ارائه می‌شود.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

- ۱- سرزمین‌های بلند: هیمالیا، البرز، آند، راکی، آلپ
- سرزمین‌های کم ارتفاع: سبیری، کانادا، برزیل، اسکانندیناوی، عربستان
- سرزمین‌های پست و هموار: جلگه‌ی آمازون، جلگه‌ی می‌سی‌سی‌پی، جلگه‌ی نیل، جلگه‌ی

گنگ

- ۲- سرزمین‌های بلند جهان
 - ۳- با کمک و راهنمایی‌های معلم با استفاده از یک نقشه ناهمواری‌های ایران می‌تواند این فعالیت را پاسخ دهد.
 - ۴- در سؤالاتی که با عبارت «به نظر شما» شروع می‌شود، هر پاسخ معقول و منطقی از طرف دانش‌آموز صحیح است.
- از دانش‌آموزان بخواهید به‌طور گروهی بحث کنند، سپس دلایل خود را بیان کنند. احتمالاً پاسخ‌ها متفاوت است:

معمولاً در زمین‌های پست و هموار مانند دشت‌ها امکان فعالیت کشاورزی بیش‌تر است. یک‌نواختی و شیب کم زمین و بستر آرام رودها فعالیت اقتصادی را امکان‌پذیر می‌کنند؛ در حالی که در نواحی کوهستانی و فلاتی شیب تند و وجود آبشارها و تندآب‌ها (آبشار کوچک) از فعالیت‌های انسانی می‌کاهند. کوهستان‌ها از نظر منابع معدنی غنی‌ترند اما در کوهستان‌ها کشاورزی مشکل است. فرسایش خاک شدید است و وسایل و ماشین‌های کشاورزی نمی‌توانند همان‌طور که در دشت‌ها فعالیت می‌کنند، در این مناطق فعالیت کنند. به‌طور کلی در دشت‌ها ایجاد خطوط حمل و نقل و

حرکت وسایل نقلیه و خطوط آهن آسان تر است و بنابراین امکان ارتباط بین ساکنان زمین های هموار بیش تر است اما کوهستان ها و فلات های بلند از نظر حمل و نقل و خطوط ارتباطی با مشکل روبرویند. زمین های هموار برای کشاورزی مناسب ترند اما، کوه ها و فلات ها به دلیل وجود چراگاه ها در آن جا برای دام پروری مناسب ترند.

۵-۱- دریا ۲- جلگه ۳- دشت ۴- دره ۵- کوه بلند ۶- کوه کم ارتفاع

نمونه پرسش های ارزش یابی:

۱- ارتفاع نقاط مختلف سطح زمین را بر چه مبنایی اندازه گیری می کنند؟

۲- مقابل هر جمله، کلمه ی صحیح یا غلط بنویسید :

الف - ایران از سرزمین های پست و هموار جنوب غربی آسیاست.

ب - خشکی های زمین از نظر بلندی و پستی یکسان نیستند.

۳ - هر یک از سرزمین های زیر جزء کدام نوع ناهمواری ها هستند.

عربستان، اسکاندیناوی، هیمالیا، آمازون، گنگ، آلپ

دانستنی های معلّم:

کوه: زمینی است که نسبت به اراضی پیرامون خود به طور مشخص و چشم گیری برجسته و دامنه های شیب داری داشته باشد و از قله یا قله های متعددی تشکیل شده باشد. به طور کلی برای کوه ارتفاع مشخصی منظور نشده ولی می توان ارتفاعاتی را که بیش تر از ۶۰۰ متر بلندی داشته باشند، جزء کوه محسوب داشت.

رشته کوه: ردیفی از کوه ها یا تپه ها و گاهی به معنی سلسله کوه به کار می رود.

قله: بلندترین نقطه ی هر کوه را قله می گویند. قله ممکن است بر اثر فرسایش سنگ ها ایجاد شود و یا ممکن است بر اثر چین خوردگی و گسله و یا وقوع آتشفشان به صورت یک مخروط در محلی به وجود آید.

فلات: سرزمین مرتفع و تقریباً همواری است که گاه ارتفاعات و دره هایی نیز در آن وجود دارد و اغلب با دامنه های شیب دار به زمین های پست مجاور متصل است یا در کوهستان های محصور قرار گرفته است. برخی از فلات ها ناشی از فعالیت های آتشفشانی و انتشار گدازه ها و برخی بر اثر

فعالیت‌های کوهزایی به وجود آمده‌اند.

جلگه: زمین مسطح و نسبتاً همواری که از یک طرف به کوهستان و از طرف دیگر به دریا یا دریاچه‌ی دائمی متصل باشد.

دره: افتادگی طویل و باریک در سطح زمین که معمولاً دارای دو دامنه است. دامنه‌ها به سوی کف دره شیب دارند. معمولاً در کف دره‌ها جریان آبی کوچک و یا بزرگ وجود دارد. منشأ دره‌های متفاوت و اشکال آن‌ها نیز گوناگون است. دره‌ها شکل V یا U و یا ح است. به عبارت ساده‌تر دره، راه یا شیار بین دو کوه است.

سطح آب‌های آزاد: معمولاً ارتفاعات را نسبت به سطح دریا‌های آزاد می‌سنجند. سطح اقیانوس‌ها درست هم سطح دریاهاست ولی چگونه می‌توان سطح اقیانوس را به دست آورد؟ دانشمندان به وسیله‌ی ابزارهای مخصوص ارتفاعات مختلف سطح دریا را اندازه‌گیری کرده‌اند؛ یعنی ارتفاع آن‌ها را هنگامی که متلاطم‌اند و هنگامی که خیلی آرام‌اند اندازه‌گیری می‌کنند و حد متوسط آن را به دست می‌آورند. سطح دریا ملاک و معیار سنجش ارتفاعات در جغرافیاست. سطح دریا را صفر حساب می‌کنند و سایر عوارض را نسبت به آن می‌سنجند.

دشت: زمین مسطح و نسبتاً همواری که دور تا دور آن را کوهستان فرا گرفته است و معمولاً یک یا چند رود از آن می‌گذرد؛ مانند دشت کویر.

عنوان درس: فلات‌های آسیا کدام‌اند؟

هدف کلی: آشنایی با مفهوم فلات و شناخت فلات‌های آسیا

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با مفهوم و تعریف فلات
 - ۲- شناخت فلات‌های بلند آسیا
 - ۳- آشنایی با نام بلندترین فلات و قله‌ی آسیا
 - ۴- آشنایی با موقعیت فلات ایران در بین فلات‌های آسیا
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- فلات را تعریف کنند.
- ۲- فلات‌های بلند آسیا را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.
- ۳- بلندترین فلات و بلندترین قله‌ی کره‌ی زمین را معرفی کنند.
- ۴- موقعیت فلات ایران را در بین فلات‌های آسیا بیان کنند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های جهان و آسیا، کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا برای توضیح مفهوم فلات، توجه دانش‌آموزان را به تصویر ارتفاع ناهمواری‌ها نسبت به سطح دریا (درس دوم) جلب کنید و توضیح دهید که فلات سرزمین بلند و مسطحی است که بر روی آن عوارض مختلف وجود دارد. سپس از دانش‌آموزان بخواهید که به نقشه‌ی فلات‌های آسیا توجه کنند و با استفاده از راهنمای نقشه و رنگ‌های مختلف پستی و بلندی‌ها را مشاهده کنند و سرزمین‌های بلند را نشان دهند. از آن‌ها سؤال کنید:

– نام فلات‌های بلند آسیا را از غرب به شرق بخوانید.

– به ارتفاع فلات‌ها توجه کنید و بگویید کدام فلات از همه بلندتر است؟ قله‌ی معروف آن چه

نام دارد و ارتفاع آن چقدر است؟

– آیا این فلات‌ها از اطراف به سرزمین‌های پست منتهی می‌شوند؟ سرزمین‌های پست با چه رنگ‌هایی نمایش داده شده است؟

– فلات ایران بین کدام فلات‌ها واقع است؟

بعد درباره‌ی موقعیت فلات ایران و این که فلات ایران محدوده‌ی وسیع‌تری از کشور ایران دارد و قسمتی از افغانستان و پاکستان را نیز شامل می‌شود، توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید تا فعالیت‌های کتاب را در کلاس پاسخ دهند و بعد پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

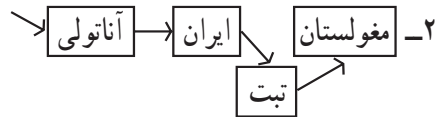
۱-۱- مغولستان – تبت

۲- آناتولی

۳- ایران

۴- تبت

۵- تبت

۳- باید بیش‌تر اوج بگیرد؛ زیرا از غرب به شرق ارتفاع فلات‌ها افزایش می‌یابد.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱- فلات را تعریف کنید.

۲- وسیع‌ترین فلات آسیا فلات است.

۳- فلات‌های بلند آسیا را از غرب به شرق نام ببرید.

۴- قله‌ی اورست در کدام فلات واقع است؟

آناتولی تبت مغولستان

– نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

– قله‌ی اورست: قله‌ای است به بلندی ۸۸۴۸ متر واقع در کوهستان هیمالیا که مرتفع‌ترین نقطه

کره‌ی زمین به‌شمار می‌رود. کوه اورست از نام شخصی به نام سر جورج اورست نقشه‌بردار و مهندس انگلیسی که از سال ۱۸۰۶ تا ۱۸۴۳ در اداره‌ی نقشه‌برداری هندوستان خدمت کرد و ارتفاع آن را محاسبه نمود اقتباس شده است. این قله در کشور نپال واقع در شمال هندوستان قرار دارد.

— فلات تبت: این فلات در قسمت غربی چین قرار دارد و آب و هوای آن در زمستان‌ها سرد و در تابستان‌ها گرم است. به علت دوری از اقیانوس‌ها و عدم نفوذ بادهای موسمی، مقدار ریزش باران کم است و وزش بادهای بدون رطوبت سبب خشکی هوا می‌شود. فلات تبت بین کوه‌های هیمالیا و کونلون قرار گرفته و حدود ۳۶۰۰ تا ۴۸۰۰ متر ارتفاع دارد. فلات تبت در وسعتی حدود ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار مایل مربع، گسترش یافته است. جمعیت نسبی آن حدود ۷ نفر در مایل مربع است و بسیاری از مناطق مرتفع‌تر و خشک‌تر آن اصلاً سکنه‌ای ندارند. نوع زندگی در فلات تبت در دنیای خارج از آن کم‌تر شناخته شده است. گزارش تعدادی از کاشفان جغرافیا و سیاحانی که موفق به دسترسی به آن‌جا شده‌اند، حکایت از یک تمدن قدیمی دارد. هم‌چنین این گزارش‌ها خشونت اقلیم بی‌نهایت سرد و فقر و تنگدستی و زندگی ساده‌ی آن‌جا را تأیید می‌کند. در سال ۱۹۶۰ کمونیست‌های چین با به‌کارگیری وسایل جنگی مدرن وارد این سرزمین باستانی شدند و آن‌جا را به تصرف خود درآوردند. هزاران پناهنده‌ی فراری از جمله دالایی لاما رهبر مذهبی و حاکم تبت مجبور شدند از طریق گذرگاه‌ها و کوه‌ها به هندوستان فرار کنند. مرکز تبت شهر لاهاساست که مرکز مقدس بودایی مذهبان است.

— کوه هیمالیا: رشته‌کوه بسیار مرتفع در شمال کشور هند که با جهت تقریباً شرقی — غربی کشیده شده است. این رشته‌کوه بلندترین قله‌ی دنیا به نام اورست را در خود جای داده است. این کوه‌ها سرچشمه رودهای عظیمی چون گنگ و سند (پنجاب) است که چون دیوار بلندی جلوی رطوبت را گرفته و باعث ریزش بیش‌ترین باران‌های دنیا شده است (چراپونچی ۱۲ متر باران دارد). — آناتولی: نام قدیم آن آسیای صغیر است. این شبه جزیره در غرب آسیا بین دریاهای مدیترانه، اژه، مرمره و دریای سیاه واقع است. اکنون شامل قسمت عمده‌ی کشور ترکیه است. آب و هوای آن در سواحل مرطوب و معتدل و در داخل بری و متغیر است. یونانی‌ها نام آناتولیا به معنای سرزمین طلوع خورشید را به این بخش داده‌اند.

عنوان درس: فلات ایران چه ویژگی‌هایی دارد؟

هدف کلی: آشنایی با فلات ایران

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با شکل تقریباً هندسی فلات ایران
- ۲- شناخت رشته کوه‌های لبه‌ی فلات ایران
- ۳- شناخت سرزمین‌های پست داخل و اطراف فلات ایران
- ۴- آشنایی با چگونگی تشکیل جلگه‌ها
- ۵- شناخت محدوده‌ی ناهمواری‌هایی که ایران کنونی ما را در فلات ایران تشکیل می‌دهد.

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- شکل فلات ایران را در محدوده‌ی یک مثلث بر روی نقشه نشان دهند.
- ۲- رشته کوه‌های لبه‌ی فلات ایران را نام ببرند.
- ۳- سرزمین‌های پست داخل و اطراف فلات ایران را نام ببرند.
- ۴- جلگه را تعریف کنند.
- ۵- چگونگی تشکیل جلگه‌ها را بیان کنند.
- ۶- سرزمین‌هایی که ایران کنونی ما را شامل می‌شوند، نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های آسیا توأم با تقسیمات سیاسی کشورها، نقشه‌ی

کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا مثلثی بر روی تخته به شکل فلات ایران رسم کنید و با

استفاده از گچ‌های رنگی سرزمین‌های مرتفع لبه‌ی فلات ایران و سرزمین‌های پست و جلگه‌ای داخل

و اطراف فلات ایران را بر روی آن نمایش دهید. سپس با استفاده از نقشه‌ی ناهمواری‌های آسیا و نقشه‌ی کتاب از دانش‌آموزان بخواهید سرزمین‌های مرتفع و پست فلات ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند و محدوده‌ی تقریبی ناهمواری‌ها را که در کدام کشورها واقع شده‌اند، معین کنند. سپس درباره‌ی چگونگی تشکیل جلگه‌ها توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید درباره‌ی مزایای جلگه‌ها (حاصل‌خیزی و فعالیت کشاورزی و ...) و علت آن سخن بگویند. سپس فعالیت‌های کتاب در کلاس به‌طور گروهی به‌وسیله‌ی دانش‌آموزان پاسخ داده شود و پاسخ‌های صحیح به کلاس ارائه شود.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

- الف- ۱- مثلث ۲- ایران ۳- ایران، افغانستان، پاکستان ۴- البرز در شمال، زاگرس در غرب، سلیمان در شرق ۵- افغانستان و پاکستان
- ب - جلگه‌ی رودهای دجله و فرات (مغرب)
 جلگه‌ی آمودریا (شمال شرقی)
 کناره‌های پست خلیج فارس (جنوب)
 ناحیه‌ی پست ترکمنستان (شمال)
 کناره‌های پست دریای خزر (مازندران) (شمال)
 کناره‌های پست دریای عمان (جنوب)
 جلگه‌ی رودکورا (شمال غربی)
 جلگه‌ی سند و پنجاب (مشرق)

ج - رودهایی که از کوه‌های مرتفع فلات ایران سرچشمه می‌گیرند، دامنه‌ی کوه‌ها را فرسایش می‌دهند و مواد رسوبی را که با خود حمل می‌کنند، در سرزمین‌های نزدیک به دریا انباشته می‌کنند که با گذشت زمان از آبرفت‌ها جلگه‌ها پدید می‌آیند.

د - وسعت فلات ایران از کشور ایران بیش‌تر است.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

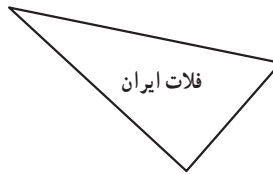
۱- جلگه چگونه سرزمینی است؟

کم ارتفاع بلند

پست و هموار نسبتاً بلند

۲- در مقابل جمله‌های زیر (صحیح) یا (غلط) بنویسید.

- الف - در فلات ایران فقط کشور ایران وجود دارد. ()
- ب - جلگه‌های آبرفتی سرزمین‌هایی حاصل خیز است. ()
- ۳- جمله‌ی زیر را کامل کنید.
- در لبه‌ی شرقی فلات ایران رشته کوه وجود دارد.
- ۴- جلگه‌ها چگونه پدید آمده‌اند؟ توضیح دهید.
- ۵- بر روی شکل ساده‌ی زیر نام رشته‌کوه‌های لبه‌ی فلات ایران را بنویسید.

- نمونه‌فعالیت‌های کتاب
دانستنی‌های معلّم:

رود: آبی است که در یک مجرا یا دره‌ی طبیعی از به هم پیوستن جویبارها و ذوب شدن برف‌ها و یا از به هم پیوستن چشمه‌ها تشکیل می‌شود و اگر در تمام سال جریان داشته باشد، در این صورت به آن دائمی و اگر مدتی از سال جریان داشته باشد، به آن فصلی می‌گویند. معمولاً رود خود را به پست‌ترین نقطه می‌رساند که ممکن است دریا، دریاچه یا باتلاقی باشد (سطح اساس یا سطح مبنا). طولانی‌ترین رود دنیا رود نیل است. (۶۶۷۱ کیلومتر)

آبرفت: موادی مانند شن و گل و لای که در داخل آب رودخانه‌ها معلق است و با جریان آب به جلو رانده می‌شود و به تدریج ته نشین می‌شود. یکی از مهم‌ترین آثار این مواد رسوباتی است که رود در مسیر و اطرافش و در دلتای رودخانه‌های بزرگ به جای می‌گذارد.

عنوان درس: ایران در کجای خاورمیانه قرار دارد؟

هدف کلی: آشنایی با موقعیت و برخی ویژگی‌های خاورمیانه

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با موقعیت خاورمیانه در جهان
 - ۲- آشنایی با تعریف اصطلاح «خاورمیانه»
 - ۳- شناخت کشورها و دریا‌های واقع در خاورمیانه با توجه به نقشه
 - ۴- آگاهی از وجوه مشترک کشورهای واقع در خاورمیانه
 - ۵- آگاهی از تفاوت‌های کشورهای خاورمیانه
 - ۶- آگاهی از اهمیت خاورمیانه از نظر موقعیت استراتژیکی و اقتصادی
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- موقعیت تقریبی خاورمیانه را بر روی نقشه‌ی جهان نما نشان دهند.
 - ۲- اصطلاح خاورمیانه را تعریف کنند.
 - ۳- کشورهای خاورمیانه را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.
 - ۴- دریاها و کانال‌های ارتباطی مهم این منطقه را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.
- ۵- وجوه اشتراک و نزدیکی میان کشورهای خاورمیانه را بیان کنند.
- ۶- وسعت و جمعیت کشورهای خاورمیانه را با استفاده از نقشه و نمودار مقایسه کنند.
- ۷- اهمیت موقعیت استراتژیکی خاورمیانه را از نظر اتصال در محل سه قاره و اهمیت اقتصادی خاورمیانه را به عنوان منطقه‌ی مهم تولیدکننده نفت بیان کنند.

وسایل مورد نیاز: نقشه‌های کتاب، نقشه‌ی جهان‌نما، استفاده از پروژکتور آپک برای نمایش بزرگ‌تر نقشه‌های کتاب، گچ رنگی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا بر روی نقشه‌ی جهان‌نما با گچ رنگی محدوده‌ی خاورمیانه را مشخص کنید و از دانش‌آموزان بپرسید که این محدوده شامل چه بخش‌هایی از کدام قاره‌هاست و سپس از آن‌ها بخواهید که نام کشورها و دریا‌های داخل محدوده را با صدای بلند بخوانند. در صورتی که پروژکتور آپک در دسترس باشد، نقشه‌های کتاب را با تصویر بزرگ نمایش دهید. درباره‌ی اصطلاحات خاور، خاور دور و خاورمیانه توضیح دهید و از یکی از دانش‌آموزان بخواهید تا اصطلاح خاورمیانه را که در متن کتاب نوشته شده است، بخواند. از دانش‌آموزان بخواهید کشورهای این منطقه را از نظر وسعت و جمعیت با استفاده از نقشه‌ها و نمودارهای کتاب مقایسه کنند، سپس با سؤال و جواب از دانش‌آموزان اهمیت موقعیت استراتژیک این ناحیه، موقعیت اقتصادی آن از نظر ذخایر نفت و وجوه اشتراک کشورهای این منطقه را مورد بحث قرار دهید. دانش‌آموزان به‌طور گروهی به فعالیت‌های کتاب پاسخ می‌دهند سپس درباره‌ی تنگه هرمز و کانال سوئز و اهمیت این نواحی توضیح دهید و پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱- دریای خزر (مازندران)، دریای عمان، دریای مدیترانه، دریای سیاه، خلیج فارس، دریای

سرخ

۲- تنگه‌ی هرمز - کانال سوئز

۳- کشتی از طریق تنگه‌ی هرمز وارد آب‌های دریای عمان و اقیانوس هند می‌شود و از آن‌جا وارد دریای سرخ می‌گردد و پس از عبور از کانال سوئز به دریای مدیترانه راه می‌یابد.

۴- الف - ایران - کویت - عراق - عربستان (قطر، امارات متحده‌ی عربی)

ب - ایران - عربستان - مصر (یا ترکیه)

ج - ایران - ترکیه

د - مصر

۵- یکی بودن دین (اسلام)، اکثر کشورهای منطقه به زبان عربی صحبت می‌کنند. بیش‌تر کشورهای خاورمیانه صادرکننده‌ی نفت‌اند و دریا‌های این منطقه موجب ارتباط کشورها با یک‌دیگر می‌شود.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

- ۱- در مقابل هر جمله کلمه‌ی (صحیح) یا (غلط) بنویسید.
 - به‌طور کلی جمعیت خاورمیانه در حال افزایش سریع است. ()
 - همه‌ی کشورهای خاورمیانه به زبان عربی صحبت می‌کنند. ()
 - خاورمیانه در محل اتصال سه قاره‌ی اروپا، آسیا و آفریقا واقع است. ()
- ۲- به مجموعه کشورهای جنوب غربی آسیا و... آفریقا خاورمیانه می‌گویند.
- ۳- علت اهمیت منطقه خاورمیانه از نظر اقتصادی در جهان چیست؟
- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

خاورمیانه: اصطلاح خاورمیانه را اول بار در ۱۹۰۲ میلادی مورخ امریکایی، آلفرد ماهان به کار برده است و منظور وی تشریح منطقه‌ی اطراف خلیج فارس بود که چون از قاره‌ی اروپا به آن نگرسته می‌شد، نه خاور نزدیک به حساب می‌آمد و نه خاور دور. مفهوم خاورمیانه برای اروپاییان و امریکایی‌ها در طول جنگ جهانی دوم روشن شد و آن زمانی بود که مقرر انگلیسی‌ها و متفقین در قاهره، معروف به مقرر خاورمیانه، بخش‌های وسیعی از شمال و شرق آفریقا، ایران، ترکیه و کلیه‌ی کشورهای عربی شرق کانال سوئز را تحت پوشش داشت. عامل دیگری که منطقه را در ذهن عموم حک می‌کرد، اهمیت منطقه از نظر نفت بود که بیش از یک چهارم تولیدات نفتی جهان و بیش از ۶۰ درصد ذخایر شناخته شده را در برداشت.

خاورمیانه و شمال آفریقا نه از نظر فیزیکی و نه از جهت فرهنگی مناطق محدود شده‌ای نیستند و هرچند محیط فیزیکی و الگوهای فرهنگی یک هویت منطقه‌ای ویژه به آن‌ها بخشیده است، هیچ تعریف ثابتی از این منطقه وجود ندارد. به‌طور معمول کشورهای ترکیه، ایران، فلسطین اشغالی و کشورهای عربی شرق سوئز همراه با مصر و لیبی در این منطقه جای دارند. گاهی به این منطقه سودان و قبرس، و به ندرت الجزایر، مراکش و تونس به آن اضافه می‌شود. در هر حال این منطقه به هر صورتی که تعریف شود، یک نظام سیاسی بسته نیست. نفوذ ژئوپولیتیکی خاورمیانه و شمال آفریقا در مشرق تا افغانستان و پاکستان و اقیانوس هند و در مغرب تا صحرا و شاخ آفریقا گسترش یافته است. دین اسلام به دلیل موقعیت برجسته‌ای که در منطقه داراست، یک نیروی وحدت بخش به‌شمار می‌رود و فرهنگ منطقه به‌طور بنیادی اسلامی است. حدود ۹۳ درصد مردم خاورمیانه و شمال آفریقا مسلمان هستند. خاورمیانه هم چون پلی بین سه قاره‌ی بزرگ (آسیا، آفریقا، اروپا) قرار گرفته است و

مانند گرهی سه چهارم کره زمین را به هم پیوند می‌دهد. این منطقه از نظر طبیعی به منزله‌ی دالانی منحصر به فرد بین شرق و غرب است که تمامی رفت و آمدها بین این دو قسمت جهان الزاماً باید از این منطقه صورت پذیرد. از نظر اقتصادی دارای بزرگ‌ترین معادن نفت و گاز است.

تأسیس پایگاه‌های عظیم نظامی در این منطقه موجب شده تا کشورهای سلطه‌جو برای آشنایی بیش‌تر با زندگی سیاسی و اقتصادی ساکنان آن کوشش کنند تا شرایط را به نفع خویش تغییر دهند. به‌طور کلی می‌توان گفت: خاورمیانه از نظر مذهبی، نظامی و اقتصادی دارای اهمیت زیادی است. کانال (آبراهه): مجرای باریکی که آب دو دریای مجاور را به هم پیوند می‌دهد و به‌طور مصنوعی برای حمل و نقل آبی کننده شده است.

تنگه: باریکه‌ای که آب دو دریای مجاور را به‌طور طبیعی به یکدیگر متصل می‌سازد. به این عارضه باب نیز گفته می‌شود، مانند باب‌المنذب.

خلیج: پیشرفتگی پهناور و ژرف دریا در خشکی است. این عارضه معمولاً بر اثر پیشرفت آب دریا در فرورفتگی و یا شکست‌های ساحلی پدید می‌آید.

دریا: توده‌ی آب پهناور و گسترده‌ای که پیرامون آن را خشکی فرا گرفته باشد یا قسمتی از یک اقیانوس که در مجاورت یک قاره قرار گرفته باشد؛ مثل دریای عمان.

دریاچه: گودال تقریباً بزرگی در پوسته‌ی زمین که از آب پر شده و معمولاً به اقیانوس‌ها و دریاها راه ندارد. آب پاره‌ای از دریاچه‌ها شور و پاره‌ای دیگر نسبتاً شیرین‌تر و رقیق‌تر است.

کانال سوئز: این کانال نقش عمده‌ای در تجارت دریایی به عهده دارد و با حفر آن کشتی‌هایی که از اروپا به آسیا می‌آیند و بالعکس مجبور نیستند افریقا را دور بزنند. آبراهه یا کانال سوئز بندر سوئز را در کنار دریای احمر به بندر پرت سعید در کناره‌ی دریای مدیترانه متصل می‌کند و کوتاه‌ترین راه بین کشورهای قاره‌ی اروپا و کشورهای اقیانوس هند و سرزمین‌های غربی اقیانوس آرام است. طرح حفر این کانال به وسیله‌ی یک مهندس فرانسوی به نام فردیناند دولسپس ریخته شد. مالک این کانال ابتدا انگلستان بود و امروزه مصر مالک این کانال است. پروژه‌ی عمده‌ی تعریض کانال در ۱۹۸۱ پایان گرفت و هدف از این پروژه آماده‌سازی کانال برای عبور نفتکش‌های ۱۵۰ هزار تنی بوده است و بخشی از صادرات نفتی منطقه‌ی خلیج فارس به ایالات متحده‌ی آمریکا و اروپای غربی از طریق این کانال انجام می‌شود. البته به جز حمل نفت، حمل و نقل و تجارت کالاهای عمومی و فلزات و محصولات اولیه نیز به مقدار زیاد از طریق این کانال انجام می‌گیرد.

تنگه‌ی هرمز: تنگه‌ی هرمز به‌عنوان یک آبراه بین‌المللی از ارزش استراتژیکی خاصی برخوردار

است و در داخل خلیج فارس قرار دارد. تنگه‌ی هرمز، خلیج فارس و دریای عمان را که دارای دو ماهیت حقوقی متفاوت‌اند، به هم می‌پیوندد و کم‌فاصله‌ترین منطقه‌ی دریایی بین شبه جزیره‌ی عربستان و فلات ایران است. تنگه‌ی هرمز حدود ۱۰۰ مایل دریایی (۱۸۲) کیلومتر طول دارد و از طرف شمال به ایران و از طرف جنوب به شبه جزیره مُسندم عمان محدود است. قسمت عمده‌ی صادرات نفت خلیج فارس از طریق تنگه‌ی هرمز انجام می‌پذیرد و کشورهای چین، ایران، امارات متحده‌ی عربی، کویت و قطر تقریباً تمامی نفت خود را از طریق تنگه صادر می‌کنند. علاوه بر آن کشورهای صنعتی برای صادرات کالاهای ساخته شده‌ی خود به‌ویژه با وجود مناطق آزاد تجاری – صنعتی نظیر دبی، جبل علی، کیش و قشم به تنگه‌ی هرمز وابسته‌اند.

عنوان درس: ناهمواری‌های ایران چگونه است؟

هدف کلی: آشنایی با ناهمواری‌ها و سه نوع ناحیه‌ی آب و هوایی ایران

هدف‌های جزئی:

۱- آشنایی با نام رشته‌کوه‌های اصلی ایران

۲- شناخت قله‌های بلند ایران

۳- شناخت دو دشت وسیع ایران

۴- آشنایی با رودهای مرزی ایران

۵- شناخت بزرگ‌ترین دریاچه‌ی داخلی و بزرگ‌ترین جلگه‌ی ایران

۶- شناخت انواع نواحی آب و هوایی ایران

۷- آشنایی با موقعیت و ویژگی‌های کلی نواحی آب و هوایی ایران

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

۱- رشته‌کوه‌های اصلی ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

۲- قله‌های بلند ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

۳- دشت‌های وسیع ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

۴- رودهای مرزی ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

۵- بزرگ‌ترین دریاچه‌ی داخلی ایران را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.

۶- سه ناحیه‌ی عمده‌ی آب و هوایی ایران را نام ببرند.

۷- موقعیت و ویژگی‌های کلی هر ناحیه‌ی آب و هوایی را بیان کنند.

۸- استانی را که در آن زندگی می‌کنند، بر روی نقشه نشان دهند و بیان کنند که

این استان در کدام ناحیه یا نواحی آب و هوایی قرار دارد.

و سایل مورد نیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران، نقشه‌ی تقسیمات کشوری ایران (اطلس دانش‌آموز) نقشه‌های کتاب درسی.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: با استفاده از یک نقشه‌ی بزرگ ناهمواری‌های ایران، درباره‌ی انواع ناهمواری‌های ایران شامل رشته‌کوه‌های اصلی، جلگه‌ها، دشت‌های وسیع به صورت کلی توضیح دهید و سپس از دانش‌آموزان بخواهید با دقت در اطلس دانش‌آموز (نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران) یا نقشه‌ی کتاب و با استفاده از راهنمای نقشه‌ی نواحی مرتفع، جلگه‌ای دشت‌ها و قله‌های مختلف و رودهای مرزی ایران را بر روی نقشه معین کنند. برای تمرین بیش‌تر دانش‌آموزان را گروه‌بندی کنید تا به کمک یکدیگر نقشه‌ی گنگ مربوط به فعالیت‌های کتاب را پاسخ دهند و سپس با توضیح تأثیر ناهمواری‌ها بر آب و هوا، از دانش‌آموزان بخواهید سه ناحیه‌ی آب و هوایی ایران را با توجه به معلومات قبلی خود از سال‌های قبل نام ببرند سپس با توجه دادن دانش‌آموزان به نقشه و تصاویر کتاب از آن‌ها درباره‌ی موقعیت و ویژگی‌های کلی آب و هوایی هر ناحیه سؤال کنید:

— کدام مناطق ایران دارای آب و هوای کوهستانی است؟ — پرباران‌ترین ناحیه‌ی آب و هوایی ایران کدام است؟ با استفاده از نقشه‌ی تقسیمات کشوری در کتاب دانش‌آموزان را راهنمایی کنید که استان محل زندگی خود را بر روی نقشه مشخص کنند. در صورتی که اطلس دانش‌آموز و نقشه‌ی تقسیمات کشوری با جزئیات بیش‌تر در اختیار دانش‌آموزان باشد، آن‌ها با راهنمایی شما می‌توانند شهر یا روستایی را که در آن زندگی می‌کنند، بر روی نقشه مشخص کنند. هم‌چنین معین نمایند که استان محل زندگی آن‌ها در کدام ناحیه‌ی آب و هوایی قرار دارد. توجه داشته باشید که معمولاً محدوده‌های آب و هوایی ترسیم شده تقریبی است و مرز دقیق برای تقسیم نواحی آب و هوایی وجود ندارد. لذا با استفاده از یک نقشه‌ی ناهمواری‌ها و مشخص کردن شهر یا روستای محل زندگی می‌توان نوع آب و هوای آن‌جا را به‌طور تقریبی معین کرد. فعالیت‌های کتاب در کلاس توسط دانش‌آموزان پاسخ داده شوند و پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

فعالیت‌ها: ۱- رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس ۲- قله‌های سبلان، دماوند، علم‌کوه، زردکوه، دنا، تفتان ۳- دماوند، علم‌کوه، سبلان ۴- دریاچه‌ی ارومیه ۵- دشت لوت و دشت کویر ۶- تجن، اترک، ارس، اروندرود ۷- خوزستان ۸- کوه‌های بلند در نیمه‌ی غربی و کویرها و سرزمین‌های پست در نیمه‌ی شرقی.

فعالیت‌ها: ۱- الف - ناحیه‌ی معتدل خزری ب - ناحیه‌ی کوهستانی ج - ناحیه‌ی بیابانی و

نیمه بیابانی د - ناحیه‌ی خزری

۲ - پاسخ‌ها متفاوت است؛ برای مثال ناحیه‌ی بیابانی و نیمه بیابانی: یزد، زاهدان؛ ناحیه‌ی کوهستانی: شهر کرد، همدان؛ ناحیه‌ی خزری: بابلسر، رشت.

* عکس (۱) ناحیه‌ی کوهستانی عکس (۲) ناحیه‌ی بیابانی عکس (۳) ناحیه‌ی خزری از دانش‌آموزان بخواهید با دقت در هر عکس مشاهدات خود را از چشم‌اندازهای این نواحی در دفتر خود یادداشت کنند و به ارتباط عناصر مانند پوشش گیاهی و میزان باران، چگونگی دما و زندگی جانوری و نظایر آن اشاره و این سه ناحیه را با هم مقایسه کنند.

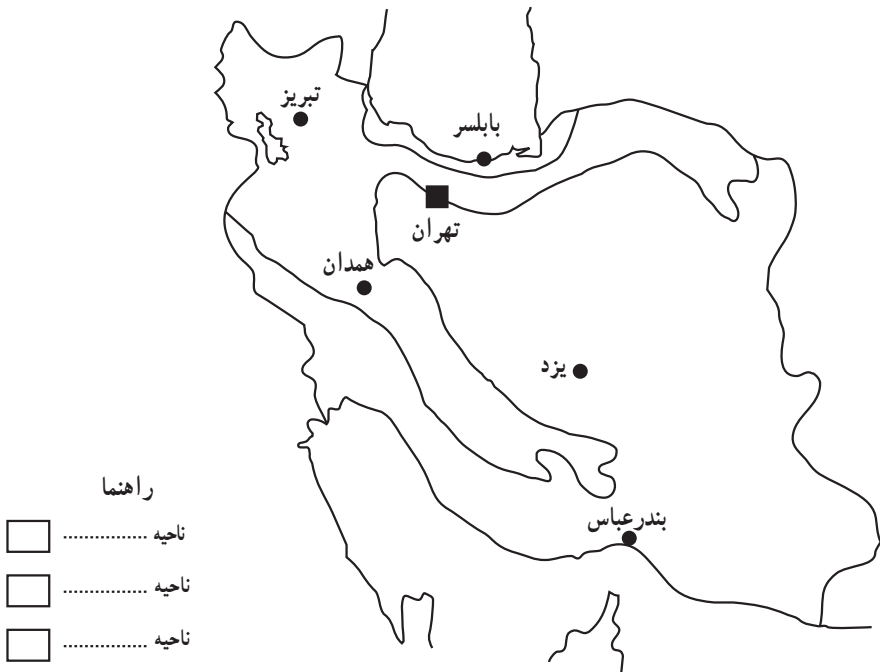
نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

- نقشه‌ی گنگ مشابه نقشه‌ی فعالیت‌های کتاب

- نمونه فعالیت‌های کتاب

۱-

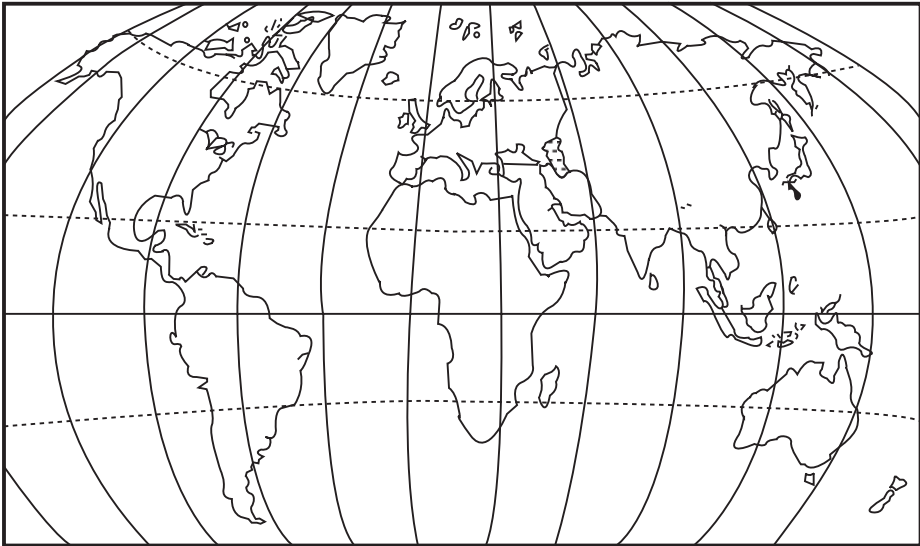
الف - نقشه‌ی زیر را رنگ‌آمیزی کنید؛ به طوری که سه ناحیه‌ی آب و هوایی ایران را مشخص کند و در راهنمای نقشه نیز از رنگ مناسب استفاده کنید.

ب - کدام ناحیه‌ی آب و هوایی وسیع‌تر است؟
 ج - هر یک از شهرهای بندرعباس، یزد، تهران، همدان، تبریز و بابلسر در کدام ناحیه‌ی آب و هوایی قرار دارند؟

- د - کدام شهرها کم‌ترین میزان بارندگی را دارند؟ چرا؟
 ۲ - در مقابل جمله‌های زیر کلمه‌ی (صحیح) یا (غلط) بنویسید:
 - کوه‌های بلند ایران بیش‌تر در نیمه‌ی شرقی ایران قرار دارند. ()
 - وسیع‌ترین دریاچه‌ی داخلی ایران دریاچه‌ی ارومیه است. ()

نقشه‌ی شماره‌ی (۱)

نقشه‌ی جهان نما

- ۱- روی نقشه نام قاره‌های جهان را بنویسید.
- ۲- نام اقیانوس‌های جهان را بنویسید.
- ۳- نام بزرگ‌ترین مدار (استوا) و نصف‌النهار مبدأ را بنویسید.
- ۴- محل کشور ایران را با مداد رنگی مشخص کنید.
- ۵- ایران در کدام قاره قرار دارد؟ در کنار نام قاره‌ای که ایران بر روی آن قرار دارد، علامت * بگذارید.
- ۶- ایران به کدام اقیانوس نزدیک‌تر است؟ در کنار نام آن اقیانوس علامت * بگذارید.
- ۷- با خط‌کش و مداد قرمز خطی از شمال ایران به سمت قطب شمال و خطی از جنوب ایران به سمت استوا وصل کنید. اکنون معین کنید ایران به قطب شمال نزدیک‌تر است یا استوا؟
- ۸- نقشه را با سلیقه‌ی خود رنگ‌آمیزی کنید.

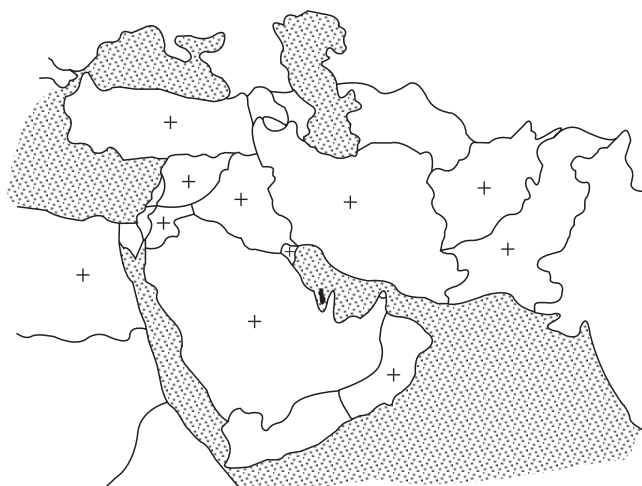
نقشه‌ی شماره‌ی (۲)

۱- نام فلات‌های آسیا را بنویسید و با مداد زرد رنگ آمیزی کنید.

۲- نام قله \blacktriangle را بنویسید.
 ۳- در امتداد هر ضلع مثلث (فلات شماره‌ی ۲) رشته کوهی قرار دارد. نام رشته کوه‌ها را روی نقشه بنویسید.

نقشه‌ی شماره‌ی (۳)

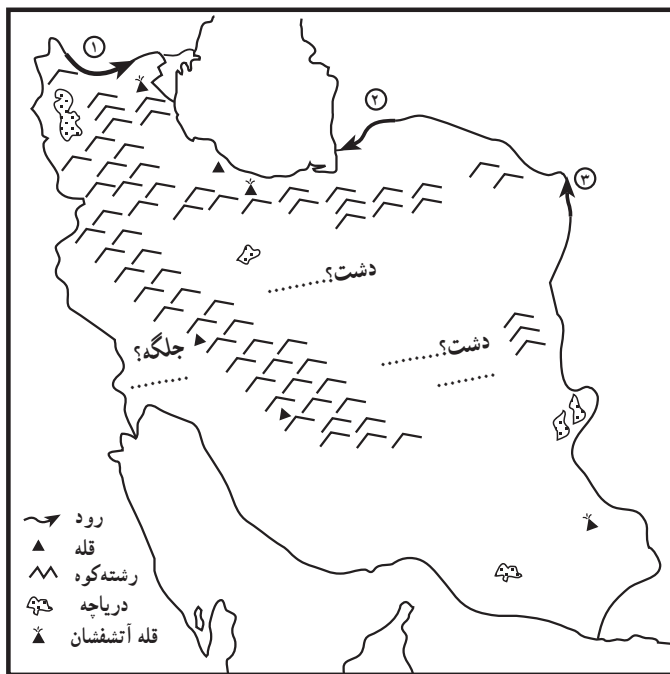
۱- با مداد آبی دریاها را رنگ کنید و سپس نام آن‌ها را بر روی نقشه بنویسید.

۲- نام کشورهای بزرگی را که در نقشه‌ی مقابل با علامت + نشان داده شده است، بر روی نقشه بنویسید.

۳- کشورهای بزرگ تولیدکننده‌ی نفت را بر روی نقشه با علامت ⚡ مشخص کنید.

۴- محل تنگه‌ی هرمز و کانال سوئز را روی نقشه با علامت * مشخص کنید و نام آن‌ها را بنویسید.

نقشه‌ی شماره‌ی (۴)

موارد زیر را بر روی نقشه بنویسید.

۱- نام دریاهای شمال و جنوب ایران را بنویسید و آن‌ها را با مداد رنگ آمیزی کنید.

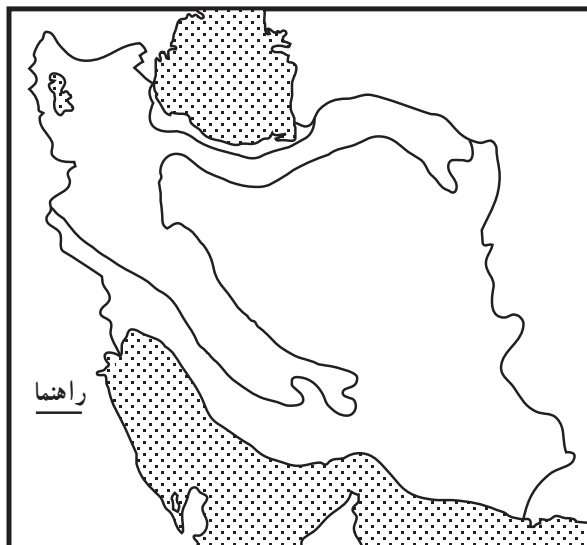
۲- نام دو دشت و یک جلگه‌ی وسیع ایران

۳- نام قله‌های بلند ایران

۴- نام رودهای مرزی ایران (شماره ۱ و ۲ و ۳)

۵- نام بزرگ‌ترین دریاچه‌ی داخلی ایران

نقشه‌ی شماره‌ی (۵)

۱- سه ناحیه‌ی آب و هوایی ایران را با رنگ آمیزی از هم جدا کنید. ناحیه‌ی معتدل خزری را با مداد سبز و ناحیه‌ی کوهستانی را با مداد قهوه‌ای و ناحیه‌ی بیابانی و نیمه بیابانی را با مداد زرد رنگ آمیزی کنید.

۲- برای نقشه یک راهنمای مناسب تهیه کنید.

عنوان درس: ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی کجاست؟

هدف کلی: شناخت موقعیت و ویژگی‌های آب‌وهوای ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

هدف‌های جزئی:

- ۱- شناخت موقعیت و وسعت ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی
- ۲- آشنایی با ویژگی‌های کلی آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی
- ۳- شناخت ویژگی‌ها و محدوده‌ی آب‌وهوای بیابانی داخلی
- ۴- آشنایی با ویژگی‌ها و محدوده‌ی آب‌وهوای بیابانی کناره‌ای
- ۵- شناخت ویژگی‌ها و محدوده‌ی آب‌وهوای نیمه‌بیابانی
- ۶- آشنایی با تأثیر بادهای در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- موقعیت و محدوده‌ی آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی را بیان کنند و بر روی نقشه نشان دهند.
- ۲- ویژگی‌های کلی آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی را بیان کنند.
- ۳- ویژگی‌های آب‌وهوای بیابانی داخلی، بیابانی کناره‌ای و نیمه‌بیابانی را بیان کنند و محدوده‌ی آن‌ها را بر روی نقشه نشان دهند.
- ۴- با استفاده از نمودارها، تفاوت میزان بارش و دما را در انواع آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی توضیح دهند.
- ۵- بادهایی را که به این ناحیه می‌وزند، با ذکر جهت وزش نام ببرند.
- ۶- تأثیر بادهای بر آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی توضیح دهند.

وسایل مورد نیاز: تخته و گچ، نقشه و نمودارهای کتاب، نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران. روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا با استفاده از آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان (درس

ششم) از آن‌ها بخواهید بر روی یک نقشه، ناهمواری‌های ایران، محدوده‌ی آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی را معین کنند و سپس از آن‌ها سؤال کنید: «این محدوده شامل چه سرزمین‌هایی است و از کجا تا کجا ادامه دارد؟ آیا این ناحیه وسیع‌ترین ناحیه‌ی آب‌وهوایی ایران است؟ به نظر شما این ناحیه نسبت به دو ناحیه‌ی دیگر از نظر دما چه فرقی دارد؟ از نظر بارش چگونه؟»

سپس ویژگی‌های کلی آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی را بر روی تخته بنویسید و با توضیح این‌که در این محدوده تفاوت‌های آب‌وهوایی وجود دارد، نام آب‌وهوای بیابانی داخلی، آب‌وهوای بیابانی کناره‌ای و آب‌وهوای نیمه‌بیابانی را بر روی تخته بنویسید و از دانش‌آموزان بخواهید در نقشه‌ی کتاب دقت کنند و محدوده‌ی آب‌وهوای بیابانی داخلی و بیابانی کناره‌ای را مشاهده کنند. ابتدا تفاوت این دو نوع آب‌وهوا را توضیح دهید و ویژگی‌های هر کدام را بر روی تخته بنویسید.

سپس از دانش‌آموزان سؤال کنید: «آب‌وهوای نیمه‌بیابانی را در کدام مناطق مشاهده می‌کنید؟ با حرکت به سمت کوهپایه‌های البرز و زاگرس دمای هوا و بارش چه تغییری می‌کند؟». با توضیح تفاوت این بخش با آب‌وهوای بیابانی داخلی و پس از نوشتن ویژگی‌های آن بر روی تخته، دانش‌آموزان را گروه‌بندی کنید و توضیح دهید که از هر یک از این نوع آب‌وهواها، یک شهر انتخاب شده است. آن‌ها باید در نمودارها دقت کنند و به سؤالات پاسخ دهند.

توجه: هدف از ترسیم نمودارها، استفاده از آن‌ها برای نتیجه‌گیری درباره‌ی تفاوت‌های آب‌وهوای بیابانی و نیمه‌بیابانی در نواحی مختلف است؛ بنابراین حفظ و به‌خاطر سپردن اعداد و ارقام مربوط به بارش و دمای هر ایستگاه برای دانش‌آموزان الزامی نیست.

با استفاده از نقشه‌ی مربوط به بادهایی که به این ناحیه می‌وزد، تأثیر بادهای را توضیح دهید و سپس از گروه‌های دانش‌آموزان بخواهید تا فعالیت‌های کتاب را در کلاس پاسخ دهند و پاسخ صحیح فعالیت‌ها را به کلاس ارائه کنند.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

فعالیت‌ها: الف -

(۱)

(۲)

(۳)

ب - نقشه مطابق با رنگ‌های راهنما رنگ می‌شود: بیابانی داخلی، رنگ زرد؛ نیمه‌بیابانی، نارنجی و بیابانی کناره‌ای، زرد خال‌دار.

فعالیت‌ها:

۱- کوهپایه‌ای ۲- شرجی ۳- بیابانی داخلی ۴- گرم و خشک ۵- مرطوب

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

- ۱- در مقابل هر جمله، کلمه‌ی (صحیح) یا (غلط) بنویسید.
- ۲- کناره‌های خلیج فارس و جنوب جلگه‌ی خوزستان آب‌وهوای بیابانی داخلی دارد. ()
- ۳- آب‌وهوای نیمه‌بیابانی در کوهپایه‌های البرز و زاگرس وجود دارد. ()
- ۴- تفاوت آب‌وهوای بیابانی داخلی را با آب‌وهوای نیمه‌بیابانی یا کوهپایه‌ای توضیح دهید.
- ۵- چرا در فصل تابستان هوای کناره‌های خلیج فارس و دریای عمان شرجی می‌شود؟
- ۶- کدام بادهای از اقیانوس هند به ناحیه‌ی بیابانی ایران می‌وزند؟

بادهای جنوب غربی

بادهای غربی

بادهای شمال غربی

بادهای جنوب شرقی

۷- بادهای باران‌آور غربی که عامل اصلی بارندگی اند، رطوبت دریای را با خود همراه

دارند.

– نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلم:

آب‌وهوای بیابانی کناره‌ای: نواحی جنوبی خوزستان و سواحل خلیج فارس و دریای عمان به دلیل قرار گرفتن در عرض‌های جغرافیایی پایین، جزء مناطق آب‌وهوایی گرم به‌شمار می‌آید که مجاورت با دریا ویژگی مرطوب بودن آن را نیز تشدید می‌کند. وجه مشخصه‌ی کلی آب‌وهوای این مناطق بالا بودن میانگین درجه حرارت حتی در فصل زمستان است که گاه به بیش از ۱۷ درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسد (ایستگاه‌های بندرعباس، بندرلنگه، جاسک و چاه‌بهار). به‌طورکلی بالا بودن درجه حرارت و کاهش بارش، باعث خشکی این ناحیه می‌شود. در این ناحیه‌ی آب‌وهوایی به دلیل نبودن یخبندان یا وقوع بسیار ضعیف آن، دامنه‌ی تغییرات دما زیاد نیست و با این که حداکثر مطلق دما در بعضی ایستگاه‌ها به بیش از ۴۶ درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسد، فاصله‌ی میانگین گرم‌ترین و سردترین ماه‌های سال از ایستگاه‌های دیگر نواحی اقلیمی به مراتب کم‌تر است.

شرجی: به دلیل تابش خورشید در تابستان بر سطح دریا بخار آب باعث بالا رفتن رطوبت

می‌شود اما به دلیل درجه حرارت بالا به مرز اشباع نمی‌رسد (عدم بارش) و به صورت شرجی آزاردهنده‌ای درمی‌آید که از وجوه مشخصه‌ی آب‌وهوای نواحی ساحلی به‌شمار می‌آید.

بادهای موسمی جنوب‌شرقی: توده باران‌زایی که از جهت جنوب‌شرق در فصل تابستان به طرف سواحل ایران جریان می‌یابد ولی به دلیل پهنه‌ی ناچیز آب‌های دریای عمان و سایر شرایط، قدرت لازم را - همانند آنچه در سرزمین هند به دست می‌آورد - برای نفوذ به داخل پیدا نمی‌کند. این بادهای موسمی که فصل وزش آن‌ها تابستان و مبدأ آن‌ها اقیانوس هند است، در حقیقت دنباله‌ی توده‌های هوای مرطوب موسمی است و نفوذ آن‌ها گاه تا کوه‌های جنوبی کرمان و زاهدان موجب بارش ناچیزی می‌شود که البته در بعضی موارد نیز با ریزش ناگهانی در فصل گرم و خشک و موجب راه افتادن سیل در این نواحی می‌شود.

عوامل مؤثر در بارندگی ایران: به‌طور کلی ایران در محل برخورد جریان‌های هوایی پاسات (عبوری) شمال‌شرق با بادهای غربی باران‌زای زمستانی منطقه‌ی حاره قرار دارد. جابه‌جایی فصلی کمربند فشار هوا در نیم‌کره‌ی شمالی آثار اقلیمی قابل توجهی در ایران برجای می‌گذارد. بدین ترتیب که در فصل زمستان میان هوای سرد قاره‌ای سیبری - آسیای مرکزی و هوای مرطوب و گرم مدیترانه‌ای تفاوت شدیدی به وجود می‌آید و با پیدایش یک اختلاف شمالی - جنوبی در فشار هوا این تفاوت تشدید می‌یابد. مسیر سیکلون‌هایی که بر فراز ایران در حرکت اند اغلب به مسیر بادهای غربی مربوط اند و از مسیرهای سیکلونی مدیترانه‌ای ناشی می‌شوند. تجزیه و تحلیل آمارهای موجود نشان می‌دهند که در ایران مجموعاً شش مسیر کشش سیکلونی وجود دارد که همگی منشأ مدیترانه‌ای دارند و از غرب به شرق در حرکت اند. به‌طور کلی پراکندگی بارش در ایران از غرب به شرق و از شمال به جنوب کاهش می‌یابد و علت آن علاوه بر توده‌های هوا جهت‌گیری کوه‌هاست. عمده‌ترین توده‌های هوایی که موجب بارش در ایران می‌شوند، از غرب و مشخصاً از دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس آیند که در برخورد با حصارهای کوهستانی شمال و غرب کشور موجب ریزش باران می‌شوند. به عبارت دیگر اگر توده‌های کوهستانی نام‌برده به‌نحوی وجود نداشتند، همین مقدار باران فرو نمی‌ریخت و مطابق آنچه که در اردن و سوریه و جنوب و مرکز عراق اتفاق می‌افتد، توده‌های هوا بدون بارندگی مؤثری از روی فلات ایران عبور می‌کردند و شرایط بیابانی مانند کشورهای نام‌برده در سراسر ایران به وجود می‌آمد.

عنوان درس: ناهمواری‌های ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی چگونه است؟

هدف کلی: شناخت ناهمواری‌های ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

هدف‌های جزئی:

۱- آشنایی با کوه‌ها و قله‌های ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

۲- آشنایی با سرزمین‌های پست ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

۳- آشنایی با دریاچه‌ها و باتلاق‌های این ناحیه

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

۱- قله‌های بلند ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی را نام ببرند و بر روی نقشه نشان

دهند.

۲- سرزمین‌های پست ناحیه‌ی بیابانی را نام ببرند.

۳- دریاچه‌های فصلی و باتلاق‌های ناحیه‌ی بیابانی را نام ببرند و ویژگی‌های

آن‌ها را توضیح دهند.

وسایل موردنیاز: نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران، نقشه و عکس‌های کتاب، نقشه‌ی گنگ. روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا با استفاده از یک نقشه‌ی بزرگ ناهمواری‌های ایران، توضیح دهید که در ناحیه‌ی بیابانی نیز رشته کوه‌هایی وجود دارد و این رشته کوه‌ها شامل کوهپایه‌های البرز و زاگرس و رشته‌ی مرکزی و ارتفاعاتی در سیستان و بلوچستان و کوه‌های منفرد و پراکنده است. سپس از دانش‌آموزان بخواهید با استفاده از نقشه‌ی ناهمواری‌های ایران در کتاب، کوه‌ها و قله‌های بلند این ناحیه را نام ببرند. درباره‌ی سرزمین‌های پست، شنزارها و نمکزارها و دریاچه‌های فصلی این ناحیه توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید به عکس‌ها و نقشه‌ی کتاب توجه کنند. می‌توانید نقشه‌های گنگی را که عوارض مورد بحث بر روی آن‌هاست و قبلاً نشان داده شده، به دانش‌آموزان بدهید تا این عوارض را شناسایی و نام‌گذاری کنند. فعالیت‌های کتاب به‌وسیله‌ی

دانش آموزان در کلاس پاسخ داده شوند و پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه دهید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

الف ۱- زیرا در فصل سرد سال با افزایش بارندگی پرآب می‌شوند و در فصل گرم به علت کمبود بارش و تبخیر شدید کم آب و گاه خشک می‌شوند.

۲- دشت لوت و دشت کویر. هنگام تابستان دما بسیار بالاست و بارش بسیار ناچیز است و گاه ممکن است در طول چند سال اصلاً باران نیارد.

۳- کرکس، هزار، لاله‌زار، تفتان

۴- زیرا از نمکزارها عبور می‌کنند و گرما و تبخیر در این نواحی شدید است.

ب - قسمت‌های وسیعی از نواحی داخلی ایران دور از دریاها و اقیانوس‌ها قرار گرفته‌اند. کوه‌های البرز و زاگرس مانع از ورود هوای مرطوب و بادهای غربی به نواحی خشک داخلی می‌شوند. این مناطق به دلیل تابش زیاد خورشید زیاد گرم می‌شوند و امکان تشکیل ابر و بارندگی در این نواحی خیلی کم است.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

- نقشه‌ی گنگ

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلم:

جازموریان: پوشش گیاهی را در اصطلاح محلی جاز می‌نامند و انبوهی و کثرت آن را موریان گویند. به همین سبب این ناحیه به جازموریان معروف است. این دریاچه‌ی فصلی در مغرب بلوچستان قرار دارد و نیمی از آن در استان کرمان واقع است. مساحت حوضه‌ی آبریز آن ۶۹۰۰۰ کیلومترمربع و ارتفاع آن ۳۰۰ متر از سطح دریاست. هامون جازموریان مابین کوه‌های مکران و شهسواران قرار دارد که از مشرق به مغرب تقریباً به طول ۳۰۰ کیلومتر و از شمال به جنوب به عرض ۱۰۰ کیلومتر است. رودهای هلیل‌رود و بمپور به این هامون می‌ریزند. این هامون برخلاف هامون‌های دیگر آب شیرین دارد و یا در واقع شوری آن بسیار کم است. علت شیرینی آن این است که آب در آن فرومی‌رود و ساکن نیست.

گاوخونی: در جنوب شرقی اصفهان واقع شده است. نام این باتلاق در کتاب‌های قدیمی به صورت گاوخونی و گاوخانه آمده که به معنی چاه بزرگ است. ساکنان روستاهای اطراف به این باتلاق (گوخونی) آخر آب گورخونی می‌گویند و عقیده دارند تعداد زیادی از مشتاقان شکار گورخر به کام آن

فرو رفته اند. وسعت این باتلاق متغیر است. میزان بارندگی و درجه‌ی تبخیر در کمی و زیادی وسعت آن تأثیر دارد اما مسلم است که وسعت آن از ۵۰۰ کیلومتر مربع کم‌تر نیست. روستای ورزنه در حاشیه‌ی آن قرار دارد و زاینده‌رود حدود ۲۴ کیلومتر پس از آبدی ورزنه وارد آن می‌شود. باتلاق گاوخونی گودترین منطقه‌ی استان اصفهان است. آب این باتلاق شور و اطراف آن را نیزار احاطه کرده است. البته انواع پوشش گیاهی است که معروف‌ترین گیاهان آن اشنوک و انواع گز است، در این منطقه دیده می‌شود.

دریاچه‌ی هامون: این دریاچه در دشت سیستان قرار گرفته است. وسعت آن ۴۵۸ تا ۱۴۰۰ کیلومتر مربع و عمق متوسط آن (در فصول پرآبی) در شمال و شمال‌شرقی سیستان ۵ متر است. هامون شامل سه قسمت (چاله) به نام‌های هامون صابری، هامون پوزک و هامون هیرمند است. هر چند از آب بعضی از قسمت‌های دریاچه در مواقع پرآبی می‌توان برای کشت و کار استفاده کرد ولی اهمیت این دریاچه بیش‌تر به دلیل امکان پرورش و صید ماهی، شکار پرند، تأمین علوفه‌ی دام‌ها و نی‌زارها و استفاده از نی برای حصیربافی است. این دریاچه در مواقع پرآبی در اراضی مسطح دشت سیستان پیشروی می‌کند و مراتع حاشیه‌ی دریاچه غنی و سرسبز می‌شود که منبع بزرگ تغذیه‌ی دام‌های ناحیه است. مازاد آب دریاچه در زمان پرآبی از طریق آبراه شیله به طرف مرز افغانستان برمی‌گردد و در پایان در محلی به نام گودزره در شنزارها فرو می‌رود.

تفتان: این کوه که در اصطلاح محلی به چهل تن معروف است، در ۵۰ کیلومتری شمال‌شرقی شهرستان خاش با ارتفاع ۴۰۴۲ متر آتشفشانی نیمه فعال است که از دهانه‌ی آن بخار آب و گازهای شیمیایی دائماً در حال تصاعد است. چشمه‌های گوگردی در دامنه‌های آن دیده می‌شود و قله‌ی مهم آن زیارت کوه، مادرکوه و قله‌های کوچک آن شهسواران، سیاه‌بندان و فارستان است.

فرق دشت و کویر: کویر از «کو»، کاوش و کاویدن می‌آید و به معنای جایی است که انسان در آن فرو می‌رود. کویر به زمینی گفته می‌شود که تحت تأثیر شدید نمک باشد. کویر زمین‌های شور و نمک‌زاری است که برای زراعت مساعد نیست و در هوای مرطوب و بارانی نرم می‌شود و خاک آن قابل نفوذ می‌شود. در این مناطق هرگاه رطوبت هوا کم و قدرت تبخیر شدید باشد، نمک سطح تمام چاله‌ها را می‌پوشاند و منظره‌ی سفیدی به وجود می‌آورد که از خصوصیات آن عدم رشد و نمو گیاهی و حیوانی است. دشت به عکس مفهوم ظاهری آن که زمین صاف و هموار است، همیشه هموار نیست بلکه یک عارضه‌ی پستی و بلندی زمین در مفهوم بسیار وسیع است که از مواد رسوبی جاری از کوهستان تشکیل می‌شود. در این صورت دشت ممکن است دربرگیرنده‌ی کویر باشد ولی کویر

هیچگاه شامل دشت نخواهد بود.

دشت کویر: یک چاله‌ی زمین‌شناسی مثلث شکل ناموزون است که ضلع قاعده‌ی آن کوه‌های طبس تا کوه‌های سبزوار در مشرق و دو ضلع آن یکی ارتفاعات جنوبی البرز و کوه‌های سمنان تا سبزوار در شمال ضلع دیگر ارتفاعات تفرش و کاشان و کوه‌های انارک و جندق در جنوب است. در داخل این چاله دو حوضه یکی مسیله در مغرب و حوضه‌ی دیگر دشت کویر در مشرق قرار دارد. کویر نمک در بزرگ‌ترین منطقه‌ی بیابانی ایران واقع شده و طول شرقی‌غربی آن حدود ۶۰۰ کیلومتر و عرض آن از شمال به جنوب بین ۱۰۰ تا ۳۰۰ کیلومتر است و وسعت آن بین ۵۰ تا ۶۰ هزار کیلومتر مربع است. از نظر ساختمانی دشت کویر با دشت لوت تفاوت بسیار دارد. چاله‌ی لوت حفره‌ای است که در اثر شکستگی طبقات زمین احداث شده، در حالی که دشت کویر یک چاله‌ی بزرگ زمین‌شناسی است. قسمت اعظم دشت کویر را شن و سنگ‌ریزه پوشانده است که اغلب دست‌خوش باد قرار می‌گیرد و طوفان‌های شدید و شن‌های آمیخته به نمک را مانند امواج دریا با صدای درهم و برهم به حرکت درمی‌آورد و گاهی به شکل تپه‌های طولانی تا ارتفاع ۴۰ متر به جای می‌گذارد. این تل‌های شنی که در اثر وزش باد تغییر مکان می‌دهند به تپه‌های ریگ روان معروف است و خطری برای کاروان‌ها و آبادی‌های اطراف کویر است. کویر نمک از خشک‌ترین نواحی ایران است. مقدار بارندگی آن حدود ۱۰۰ میلی‌متر و اختلاف درجه‌ی حرارت شبانه‌روز در سال خیلی زیاد (بین صفر و هفتاد درجه) است. به‌ندرت در حاشیه‌ی کویر و بعضی نواحی داخلی نقاطی یافت می‌شود مانند جندق و بیابانک که از حیث آب‌وهوا و جمعیت و به‌دست آوردن محصول اهمیت داشته باشد.

دشت لوت: لوت ظاهراً از همان کلمه‌ی روت است. روت (پرکندن مرغ به‌وسیله‌ی آب گرم) یعنی به مدد آب، از پوشش برهنه و عریان شده است.

دشت لوت بزرگ‌ترین چاله‌ی کویری فلات داخلی ایران، شاید یکی از بزرگ‌ترین چاله‌های جهان محسوب می‌شود. این چاله‌ی کویری در جنوب‌شرقی ایران در دشت موسوم به کویر لوت بین سیستان و بلوچستان واقع شده و یکی از خشک‌ترین و گرم‌ترین کویرهای جهان است و کم‌تر اثری از آب در آن دیده می‌شود. حداکثر بارندگی در سال حدود ۱۰۰ میلی‌متر و حتی در قسمت جنوبی آن کم‌تر از این مقدار است. ارتفاع متوسط کویر قریب ۶۰۰ متر و پست‌ترین نقطه‌ی آن در نزدیک «خبیص» حدود ۳۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. در قسمت مغرب کویر لوت یک منطقه‌ی کویری دیگری به نام نمکزار وجود دارد که سطح آن از سنگ‌ریزه‌های سیاه رنگ بر روی طبقات نرم نمکی و

گچی پوشیده شده و در فصل بارندگی بسیار صعب‌العبور است. نیمه‌ی شرقی کویر لوت را تپه‌های رمل و ریگ روان پوشانده است. قسمتی از لوت جنوبی را که سرزمینی هموار و قابل عبور است، در نقشه‌ها «لوت زنگی احمد» ذکر کرده‌اند. در کویر لوت بر اثر فرسایش و فعالیت شدید آفتاب و بادهای شمالی و غربی توده‌های بزرگ شن همیشه به طرف جنوب در حرکت است و تپه‌های رمل و ریگ روان زنجیری را تشکیل می‌دهد.

عنوان درس: خلیج فارس و دریای عمان چه اهمیتی دارند؟

هدف کلی: آشنایی با ویژگی‌های خلیج فارس و دریای عمان

هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با نام کشورهای همسایه‌ی خلیج فارس و دریای عمان
- ۲- آشنایی با برخی ویژگی‌های طبیعی خلیج فارس و دریای عمان
- ۳- آشنایی با جزایر خلیج فارس و تنگه‌ی هرمز
- ۴- آشنایی با اهمیت اقتصادی خلیج فارس و دریای عمان
- ۵- آشنایی با بنادر مهم خلیج فارس و دریای عمان

هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:

- ۱- کشورهای همسایه‌ی خلیج فارس و دریای عمان را نام ببرند.
- ۲- بنادر مهم خلیج فارس و دریای عمان را نام ببرند و بر روی نقشه نشان دهند.
- ۳- ویژگی‌های خلیج فارس و دریای عمان را نام ببرند و آن‌ها را با هم مقایسه کنند.

۴- مفهوم خور را بیان کنند.

۵- جزایر مهم خلیج فارس را نام ببرند.

۶- نقش ارتباطی تنگه‌ی هرمز را بیان کنند.

۷- اهمیت اقتصادی خلیج فارس و دریای عمان را بیان کنند.

۸- چند نوع از ماهیان خلیج فارس و دریای عمان را نام ببرند.

وسایل موردنیاز: نقشه‌ی خاورمیانه، نقشه‌ها و عکس‌های کتاب.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا با استفاده از یک نقشه‌ی خاورمیانه همسایگان جنوبی

خلیج فارس و دریای عمان را به دانش‌آموزان نشان دهید و سپس درباره‌ی مفهوم خور، ویژگی‌های

طبیعی و اهمیت‌های اقتصادی این آب‌ها توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید به نقشه‌ها و عکس‌های کتاب توجه کنند و موارد مختلف را که در هدف‌های این درس مطرح شده، ضمن سؤال و جواب به دانش‌آموزان توضیح دهید و از آن‌ها بخواهید فعالیت‌های کتاب را در کلاس به‌طور گروهی پاسخ دهند. در پایان نیز پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

فعالیت‌ها:

۱- نام چند کشور نام چند جزیره‌ی مهم نام چند رود

ایران	تنب بزرگ و کوچک	کارون
عراق	کیش	اروندرو
عربستان	خارک	دالکی
کویت	لاوان	مند

۲- خلیج فارس در طول تاریخ اهمیت زیادی داشته و به‌عنوان مرکز تجاری و راه ارتباطی بین شرق و غرب جهان شناخته می‌شده است. وجود منابع باارزش نفت و گاز بر اهمیت آن افزوده است. خلیج فارس هم‌چنین از نظر صید ماهی و مروارید دارای اهمیت زیادی است.

۳- اقیانوس هند

۴- قشم، کیش و چاه‌بهار

۵- این فعالیت به‌عنوان یک کار تحقیقی برای دانش‌آموزان مطرح شده است و هدف آن توجه به اخبار و رویدادهای مربوط به خلیج فارس است. از دانش‌آموزان بخواهید درباره‌ی موضوعات زیست محیطی مانند آلودگی نفتی، اخبار سیاسی یا فعالیت‌های ماهی‌گیری و یا سایر موارد مربوط به خلیج فارس که در روزنامه‌ها و مجلات و کتب نوشته شده است و یا از طریق پرس‌وجو از افراد آگاه، مطالبی تهیه کنند و در قالب یک روزنامه‌ی دیواری ارائه و در کلاس نصب کنند.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱- جمله‌های زیر را کامل کنید.

خلیج فارس به وسیله‌ی تنگه به دریای عمان متصل می‌شود.

دریای عمان به اقیانوس راه دارد.

۲- در مقابل هر جمله کلمه‌ی (صحیح) یا (غلط) بنویسید.

- بزرگ‌ترین جزیره‌ی خلیج فارس، قشم است. ()
- همه‌ی جزیره‌های خلیج فارس متعلق به ایران اند. ()
- ۳- خلیج فارس و دریای عمان از چه جنبه‌هایی برای کشور ما اهمیت دارند؟
- ۴- از انواع ماهیان خلیج فارس و دریای عمان سه نوع را نام ببرید.

— نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

خور: به خلیج‌های کوچک در شمال‌غربی خلیج فارس خور می‌گویند. خور بریدگی پهنی در داخل خشکی است که به وسیله دریا یا دریاچه‌ای ایجاد می‌شود. مانند خور موسی^۱ که مانند زبانه‌ای در خلیج فارس پیش آمده و بندر امام خمینی (ره) در فاصله‌ای دور از دهانه قرار دارد. زمین‌های اطراف این خور بست است و هنگام مدّ دریا بخش وسیعی از آن در آب فرو می‌رود. خور موسی^۱ از پدیده‌های ساحل خلیج فارس است که عمق آن بین ۳° تا ۴° متر است به همین جهت کشتی‌های بزرگ می‌توانند به سهولت وارد آن شوند و تا بندر امام خمینی (ره) پیش آیند. خور موسی^۱ از طریق رود کهنه به رود کارون متصل می‌شود.

خلیج فارس: در آیینی تاریخ پیشروی آب اقیانوس هند از طریق دریای عمان بر سطح چین خوردگی‌های ملایم و پست جنوب زاگرس خلیج هلالی شکل وسیعی به وجود آورده که خلیج فارس نام دارد. تنگه‌ی هرمز خلیج فارس را به دریای عمان پیوند می‌دهد. وسعت تقریبی آن ۲۲۵۰۰ کیلومتر مربع است. طول آن از دهانه‌ی اروندرود در شمال‌غربی تا تنگه هرمز در جنوب شرقی حدود ۹۰۰ کیلومتر و عرض آن ۱۸۵ تا ۳۳۳ کیلومتر در قسمت‌های آن ذکر شده که در تنگه هرمز به حداقل می‌رسد. عمق خلیج فارس از مغرب و مشرق افزایش می‌یابد. عمق متوسط آن بین ۲۵ تا ۳۰ متر است و حداکثر آن در حوالی تنگه‌ی هرمز است. به همین دلیل تمام خلیج فارس تشکیل یک فلات قاره را می‌دهد.

از هنگام ثبت تاریخ به صورت مکتوب، آب‌های سواحل جنوبی ایران به نام خلیج فارس یا بحر فارس خوانده شده و هیچ نام یا عنوان دیگری به خود نگرفته است. این موضوع را از روی نقشه‌ها و اسناد برجای مانده از آن زمان می‌توان به وضوح دریافت. بابلی‌ها (۲۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح) ایرانی‌ها و یونانی‌ها به شناخت جهان پیرامون خود پرداختند. ابوریحان بیرونی از معروف‌ترین جغرافی دانان مسلمان و ایرانی در کتاب ارزشمند «التفهیم» اشاره می‌کند که یونانی‌ها پهنه‌ی آب‌های جهان را یک اقیانوس عظیم می‌پنداشتند که از چهار دریا شامل دریای متوسط یا خلیج روم (مدیترانه‌ی امروزی)، دریای خزر، خلیج فارس و خلیج عربی (دریای سرخ امروزی) تشکیل می‌شد. تقسیم‌بندی

یونانیان اساس کار علمی دانشمندانی نظیر، تالس، آناکسی ماندر، هکاتوس، اراتوستن و استرابو (پدر جغرافی) در تهیه نقشه‌ی جهان نما شد.

علاوه بر آن اکثر دانشمندان اسلامی آب‌های جهان را به دو بخش دریای روم در سمت غرب و دریای فارس در سمت شرق تقسیم می‌کردند. در کتاب البلدان (۲۷۹ هـ) نیز از دریای فارس و روم نام برده شده است. بسیاری از اسناد جغرافیایی قرن‌های سوم و چهارم هجری از دریای بزرگ فارس که سرتاسر سواحل جنوب، جنوب شرق و جنوب غرب آسیا را دربر می‌گرفت، نام برده‌اند. جامع‌ترین توصیف دریای فارس مربوط به ابن حوقل است که به سال ۳۶۷ هجری در کتاب صورة الارض به آن پرداخته است. در این کتاب ابتدای دریای فارس در قلمز (دریای سرخ) و انتهای آن در دریای چین قرار دارد.

در پایان قرن چهارم هجری، مطالعات جغرافیایی وضوح و دقت بیش‌تری یافت و واژه‌های خلیج فارس و دریای عمان به عنوان دو بازوی داخلی دریای بزرگ فارس در نقشه‌های این دوره ظاهر شد. بارزترین نمونه‌ی آن شمس‌الدین مقدسی البشاری است که خلیج فارس و دریای عمان را به عنوان بخش‌های دریای فارس قلمداد کرده است. در قرن ششم هجری واژه‌ی کهن یونانی سینوس پرسیکوس در آثار جغرافیای عربی اسلامی به شکل الخلیج الفارس ظاهر می‌شود.

زکریا قزوینی از این منطقه به نام دریای فارس و خلیج فارس یاد کرده است. از قرن دهم به بعد عبارت دریای فارس به طور کامل جای خود را به خلیج فارس داده است.

جرجی زیدان مورخ شهیر عرب در اثر پرارزش خود، تاریخ تمدن اسلامی می‌نویسد: «دریای فارس نزد جغرافی‌دانان عرب، همه‌ی آب‌هایی است که سرزمین‌های عرب از مصب دجله تا همه‌ی آب‌های خلیج فارس، دریای عرب، خلیج عدن، دریای سرخ و خلیج عقبه را شامل می‌شود».

معروف‌ترین دائرةالمعارف عرب یعنی المُنْجِد از اولین چاپ خود تاکنون همواره از نام خلیج فارس استفاده کرده است. علاوه بر این در آثار، اسناد و متون تاریخی بسیاری نام خلیج فارس ثبت شده است.

اهمیت ارتباطی و استراتژیکی

خلیج فارس از گذشته‌های دور تا به امروز از سه جنبه به عنوان مهد تمدن‌های بشری، اهمیت جهانی داشته و از سال ۱۹۰۸ به بعد با کشف نخستین چاه نفت در مسجد سلیمان بر اهمیت آن افزوده شده است.

خلیج فارس و تنگه‌ی هرمز ارتباط همه‌ی آب‌های آزاد جهان را با یکدیگر امکان‌پذیر می‌کند به ویژه آن‌که بخش عظیمی از انرژی نفت و گاز جهان از تنگه‌ی هرمز صادر می‌شود.

خلیج فارس حدود ۶۳ درصد ذخایر شناخته شده‌ی نفت و حدود ۲۸ درصد ذخایر شناخته شده‌ی گاز جهان را در خود جای داده است و بی‌تردید بزرگ‌ترین و مهم‌ترین انبار انرژی جهان محسوب می‌شود. علل و انگیزه‌ی اصلی حضور استعمارگران در این منطقه بدون شک کنترل منابع انرژی این منطقه و اهمیت استراتژیکی آن است. کشورهای منطقه‌ی خلیج فارس می‌توانند با اتحاد و همگرایی داخلی و رفع مشکلات و موانع، ضمن زدودن تنش‌ها و اختلافات بر حضور بیگانگان در این منطقه پایان دهند. این امر با توجه به عواملی مانند اشتراکات مذهبی، تاریخی و همکاری‌های اقتصادی و ... زمینه‌ی توسعه‌ی منطقه را فراهم خواهد کرد.

دریای عمان: دریای عمان یا خلیج عمان پیشروی آب اقیانوس هند در داخل خشکی است که در شمال آن ایران و پاکستان و در شرق آن شبه جزیره‌ی دکن قرار دارد. دریای عمان سواحل جنوبی ایران از تنگه‌ی هرمز تا بندر گواتر را دربر می‌گیرد که حدود $\frac{1}{3}$ کناره‌های جنوبی ایران را به خود اختصاص می‌دهد. مدار رأس‌السرطان از شمال آن عبور می‌کند؛ به همین سبب آب‌های این دریا در منطقه بسیار گرم است. عمق این دریا در اطراف چاه بهار حدود ۳۳۹۸ متر است و هرچه به طرف غرب می‌رویم از عمق آن کم می‌شود تا جایی که در نزدیکی تنگه‌ی هرمز به ۷۳ متر می‌رسد.

آب دریای عمان شور (شوری متوسط آن ۳۷ در هزار) است. زمان ایجاد مد در خلیج فارس و دریای عمان نامنظم است. اختلاف جزر و مد در قسمت شرقی دریای عمان حدود ۲ متر و هرچه به طرف تنگه‌ی هرمز پیش می‌رویم بیش‌تر می‌شود و به حدود $\frac{3}{5}$ متر می‌رسد. بریدگی‌های زیادی به‌صورت خلیج در طول ساحل عمان دیده می‌شود که به‌واسطه‌ی عمق کم آن‌ها ورود کشتی‌های بزرگ به ساحل را مشکل می‌سازد.

عنوان درس: پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی چگونه است؟

هدف کلی: آشنایی با پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی
هدف‌های جزئی:

- ۱- آشنایی با علل دشواری رویش گیاه در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی
 - ۲- آشنایی با برخی از انواع گیاهان و جانوران این ناحیه
 - ۳- آگاهی از اهمیت حفظ پوشش گیاهی در این ناحیه و مقابله با تخریب آن
 - ۴- آگاهی از علل کمی جانوران در این ناحیه
- هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس قادر خواهند بود:
- ۱- علل دشواری رویش گیاه در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی را نام ببرند.
 - ۲- نواحی دارای خاک‌های مساعد و نامساعد را بر روی نقشه نشان دهند.
 - ۳- چند نمونه از گیاهان و جانوران این ناحیه را نام ببرند.
 - ۴- پوشش گیاهی استپ را توضیح دهند.
 - ۵- ویژگی گیاهان این ناحیه را بیان کنند.
 - ۶- اهمیت حفظ پوشش گیاهی، علل تخریب و راه مقابله با آن را شرح دهند.

وسایل موردنیاز: نقشه و عکس‌های کتاب، در صورت امکان عکس‌هایی از مناظر گیاهی و جانوری این ناحیه یا نمایش فیلم درباره‌ی پوشش گیاهی یا راه‌های حفاظت از آن.

روش پیشنهادی ارائه‌ی درس: ابتدا عنوان درس را بر روی تخته بنویسید و با طرح سؤال‌هایی با استفاده از آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان شرایط آب‌وهوایی این ناحیه و گرما و کمبود ریزش‌های جوی را یادآوری کنید سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نقشه‌ی خاک‌های این ناحیه در کتاب توجه

کنند و با استفاده از راهنمای نقشه، وسعت انواع خاک‌ها، به‌ویژه خاک‌های نامساعد و نم‌کزار و ماسه‌زار را در این ناحیه ملاحظه کنند. شرایط آب‌وهوایی و خاک را به‌عنوان علل دشواری رویش گیاه در این ناحیه بر روی تخته بنویسید و توضیح دهید که بعضی از گیاهان و جانوران مقاوم قادر به تحمل شرایط دشوار در این ناحیه هستند. از دانش‌آموزان بخواهید تا از گیاهان و جانوران این ناحیه چند مثال بزنند سپس شما چند نوع از گیاهان و جانوران این ناحیه را با توجه به ویژگی‌های آن‌ها معرفی کنید. پوشش گیاهی استپ را به‌عنوان چشم‌انداز غالب گیاهی در این منطقه توضیح دهید و با جلب توجه و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به حفاظت از محیط زیست، درباره‌ی آثار انهدام پوشش گیاهی، علل تخریب و راه‌های مقابله با تخریب پوشش گیاهی و جانوری در کلاس بحث و گفت‌وگو کنید. بعد دانش‌آموزان به‌طور گروهی به فعالیت‌های کتاب پاسخ دهند. در پایان پاسخ‌های صحیح را به کلاس ارائه کنید.

پاسخ صحیح فعالیت‌های کتاب:

۱- دو ویژگی درختان ناحیه‌ی بیابانی ← ریشه‌های بلند و قوی و

دو علت گسترش بیابان ← قطع درختان و کندن بوته‌ها و

نوع خاک دشت کویر و لوت ← ماسه‌زار و نم‌کزار

دو گیاه ناحیه‌ی بیابانی ← گز و نخل.

۲- تصویر ۲۶- تخریب پوشش گیاهی را نشان می‌دهد. این انهدام در اثر چرای بی‌رویه‌ی دام‌ها یا کندن بوته‌ها توسط انسان روی داده است. تخریب پوشش گیاهی باعث فرسایش خاک می‌شود و در اثر فرسایش خاک حاصل‌خیزی آن از بین می‌رود. باد موجب حرکت شن‌ها و ماسه‌ها می‌شود به مزارع و روستاها آسیب می‌رساند و بیابان‌ها را گسترش می‌دهد.

عکس ۲۷- مقابله با فرسایش خاک است. با کشت گیاهانی که در برابر شوری خاک مقاوم‌اند و یا با شرایط آب‌وهوایی بیابانی سازگاری دارند، می‌توان از فرسایش بادی جلوگیری کرد و میزان تبخیر از سطح خاک را کاهش داد و مراتع را نیز غنی‌تر کرد.

۳- به گیاهان کوتاه قد و درختچه‌های خاردار که با فاصله از هم روئیده‌اند، استپ گفته می‌شود. استپ انواع گوناگون دارد.

نمونه پرسش‌های ارزش‌یابی:

۱- به گیاهان کوتاه قد و درختچه‌های خاردار که با فاصله از هم روئیده‌اند،

می‌گویند.

۲- چرا رویش گیاه در نواحی بیابانی با دشواری روبه‌روست؟

۳- چه عواملی موجب گسترش بیابان‌ها می‌شود؟

۴- کدام یک از فعالیت‌های زیر برای حفاظت از پوشش گیاهی در ناحیه‌ی بیابانی و نیمه‌بیابانی

مفید است؟ با علامت × مشخص کنید.

کشت علوفه

کندن بوته‌ها برای تأمین سوخت

صرفه‌جویی و استفاده‌ی صحیح از آب

قطع درختان

استفاده از سوخت‌های فسیلی به‌جای چوب

جنگل‌کاری

- نمونه فعالیت‌های کتاب

دانستنی‌های معلّم:

پوشش گیاهی گز (Tamarix): گز در ایران دارای گونه‌های متعددی است و غالباً به‌صورت درختچه و گاهی نیز درخت دیده می‌شود. گز شاهی و گزهایی که در شبه‌جزیره‌ی آشوراده می‌رویند، چندین متر ارتفاع دارند. بعضی از گونه‌های گز در نواحی گرمسیر و کویر و برخی در زمین‌های شورزار و بعضی دیگر در اراضی شنی سواحل دریای خزر (مازندران) یا بستر رودها می‌رویند. از درخت گز برای احداث بادشکن و جنگل‌کاری و تثبیت ماسه‌های روان استفاده می‌شود. بعضی از گونه‌های گز به‌ویژه درخت گز شاهی در برابر خشکی و بی‌آبی مقاوم‌اند و در نقاط مختلف مرکزی ایران تا سیستان یافت می‌شود. از نوعی گز، گزانگبین می‌گیرند.

گز معمولاً در خاک‌های شوری که در اثر عبور آب‌های شور به‌وجود آمده است، می‌روید و بیش‌تر در مناطق بیابانی اطراف رودخانه‌های شور دیده می‌شود. از چوب یا ترکه‌ی آن در قدیم سبد درست می‌کردند. گز انواع مختلف دارد: سرخ‌گز، شاه‌گز و غیره. دام‌ها به‌ویژه شتر برگ‌های جوان درختچه‌های گز را می‌خورند.

پسته‌ی وحشی (بنه): درختی است شبیه پسته‌ی معمولی و ارتفاعش به ۴ تا ۵ متر می‌رسد و گونه‌های مختلفی دارد. در جنگل‌های نواحی خشک مانند استان‌های خراسان جنوبی، کرمان، یزد، فارس، لرستان، کردستان و نیز در کوهستان‌های ایران فراوان دیده می‌شود. گل این گیاه به رنگ قرمز است که از آن در رنگرزی استفاده می‌کنند و میوه‌ی پسته‌ی وحشی را چاتلانقوش و قپلاقوج می‌نامند که از آن مربا یا ترشی تهیه می‌کنند. با ایجاد شکاف در پوست این درخت، از آن صمغی

استخراج می‌کنند که سقز نامیده می‌شود و در صنعت از آن استفاده می‌شود.

انهدام پوشش گیاهی – احیای پوشش گیاهی

در ناحیه‌ی بیابانی؛ از جمله علل و عواملی که موجب تشدید فرسایش در مناطق خشک می‌شود، فقر پوشش گیاهی و هوموس است. از آنجایی که باد فقط خاک‌های خشک را فرسایش می‌دهد، فرسایش خاک توسط باد در مناطق خشک شدید است. خاک به سبب نبود یا کمبود پوشش گیاهی بسیار خشک است و ذرات آن به هم نچسبیده‌اند در نتیجه شرایط مناسبی برای فرسایش بادی فراهم می‌شود. در اثر وزش بادهای شدید در مناطق خشک، ماسه و گردوغبار ریز به حرکت درمی‌آیند که با برجای گذاشتن بادرفت‌ها، تپه‌های ماسه‌ای و انواع اشکال کاوشی یا تراکمی تشکیل می‌شود. بنابراین باد نیز مانند آب با از جاکندن خاک باعث ناهمواری و کاهش حاصل‌خیزی خاک می‌شود و در بسیاری موارد باعث پوشانیدن سطح مزارع و کاهش تولید محصولات کشاورزی، پوشاندن و تخریب قنات‌ها، راه‌ها، خانه‌های مسکونی و حتی نابودی احشام و انسان‌ها می‌شود. اگر بهره‌برداری بیش از حد از پوشش گیاهی مناطق خشک با مسئله‌ی خشک‌سالی توأم شود که معمولاً در پی سال‌های بارانی اتفاق می‌افتد، موجب فرسایش شدید خاک و حرکت ماسه‌های روان می‌شود.

کاشت و تقویت پوشش گیاهی تأثیر زیادی در جلوگیری از فرسایش بادی دارد. تنه، شاخه و برگ گیاهان به‌عنوان بادشکن یا سرعت باد را کاهش می‌دهند. از میزان تبخیر آب از سطح خاک می‌کاهند. برگ‌ها و شاخه‌های خشک در فصل خزان شرایط مناسبی از نظر مواد آلی و رطوبت به‌وجود می‌آورند. ریشه‌های گیاهان به‌ویژه گیاهانی که ریشه‌های افشان و پخش شده در خاک دارند، با ایجاد هوموس و چسبندگی، از فرسایش جلوگیری می‌کنند.

در برخی از نقاط خشک ایران که بادهای شدید و فراوانی می‌وزد، کشاورزان با درخت‌کاری در اطراف خانه‌ها یا مزارع خود تا حدودی از تأثیر باد می‌کاهند.

پوشانیدن زمین‌های آیش با بقایای گیاهی، جلوگیری از چرای بیش از حد دام‌ها در مراتع و مزارع و ایجاد بادشکن از جمله اقدامات مفید در مناطق خشک است. گیاهان مقاوم به خشکی مانند تاغ برای بادشکن و گیاه‌دار کردن زمین‌های ماسه‌ای و اسکنبیل برای تثبیت ماسه‌ی روان و شاه‌گز، اکالیپتوس و افاقیا به‌عنوان بادشکن برای کشت در این ناحیه بسیار مناسب‌اند.

با کاشتن گیاهان مقاوم به شوری ولی با ارزش از نظر مواد غذایی، مانند آتری پلکس (اسفناج وحشی) و با بالا بردن ظرفیت مرتعی می‌توان از پیشروی بیابان جلوگیری کرد.